

11. Röck H. Kreativität und Interaktion. *Interaktiver Fremdsprachenunterricht. Festschrift für Ludger Schiffler zum 60. Geburtstag*. Tübingen, 1997. 93 S.
12. Scheerer-Neumann G. Freiheit und Systematik im Spracherfahrungsansatz. *Schulanfang ohne Fibeltritt. Überlegungen und Praxisvorschläge zum Lesenlernen mit eigenen Texten*. Bad Heilbrunn / Obb, 1995. S.179-208.
13. Schmalohr E. Das Erlebnis des Lesens: Grundlagen einer erzählenden Lesepsychologie. Stuttgart, 1997. 164 S.
14. Spinner K.-H. Literarisches Lernen. *Praxis Deutsch*. 2006. H. 200. S. 6-16.

УДК 811.111:372.8

Ірина Цар

викладач кафедри англійської філології УжНУ

ORCID:0000-0001-5655-0624

м. Ужгород, Україна, +380503179779, irina.tsar@uzhnu.edu.ua

НЕТРАДИЦІЙНИЙ УРОК З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

Анотація. Стаття порушує важливі питання методики викладання англійської мови в вищих навчальних закладах, а саме питання урізноманітнення навчального процесу за допомогою не тільки сучасних технічних засобів, а також піднімає питання використання новітніх методів та методик викладання іноземної мови. Об'єктом статті виступає процес навчання, а її предметом – є нетрадиційні форми його організації. Мета статті розкриває суть нетрадиційних форм навчання, висвітлює особливості їх використання у навчальному процесі. Саме нетрадиційний урок все більше привертає увагу викладачів. Також застосування незвичних способів викладання англійської мови на практичних уроках не тільки урізноманітнює сам процес навчання, а також стимулює подальший інтерес студентів до здобуття свого фаху.

Ключові слова: методика викладання англійської мови, урок іноземної мови, новітні методи, сучасні методики, нестандартний урок, технології, основна іноземна мова.

Abstract. This article points out very important questions concerning the methodology in the English language teaching in the Universities and other higher educational establishments. It shows that not only the technical equipment helps the teacher to make the lessons look more different from the original ones, but also the use of modern methods of the English language teaching. The object of this article

is the process of teaching and the subject – nonacademic forms of its organization. The aim of the article uncovers the essence of the nonacademic forms of teaching, elucidates the principles of its use in the educational process. The nonstandard lessons attract more attention of the teachers and they try to use them more often during the practical English lessons. The nonstandard lessons not only make the teaching process more interesting, but also they stimulate the student's further interests in obtaining the future profession.

Keywords: methods of the English language teaching, foreign language lesson, modern methods, new methodology, nonstandard lesson, technical equipment, primary foreign language.

Вступ. Урок з основної іноземної мови – це не лише навчальний академічний предмет, але також ціла галузь понять, які розкривають перед студентом цілу скарбницю іншомовної культури, нові стилі життя та побуду певного носія мови. Для досягнення високого рівня володіння студентами іноземною мовою та вільно спілкуватися з носіями мови викладачеві важливо знати новітні методи викладання, сучасні методика, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод відповідно до рівня знань, потреб, інтересів студентів тощо. Основною формою навчання в цьому процесі належить уроку, зокрема його різновиду – нестандартному або нетрадиційному уроку, який на сьогоднішній день є одним з найважливіших засобів підвищення пізнавального інтересу до вивчення іноземної мови, розвитку критичного мислення та якості знань студентів. Метою нетрадиційного уроку виступає пробудження у студента зацікавленості до навчання, що є каталізатором всієї освітньої діяльності.

Атуальність. Як відомо, що засвоюється краще той матеріал, який є для студентів є цікавий. Класична структура уроку з традиційними складовими не завжди ефективна. Тому сучасному викладачу, окрім ґрунтовної фахової підготовки, методичної майстерності, необхідний постійний вогник науково-творчого пошуку. Це пошук нестандартних форм, спрямованих на зацікавлену співпрацю викладача та студента. Такою є позиція більшості педагогів, які переконані, що кожен урок має бути пошуком, освоєнням нового. В даний час **проблема** викладання іноземної мови є актуальною. Перед викладачами стоїть завдання сформулювати саме позитивну мотивацію, пов'язати її з пізнавальними інтересами студентів, потребою в оволодінні новими знаннями, вміннями, навичками.

Впровадження нетрадиційних форм на уроках англійської мови має велике значення на сучасному етапі освіти та навчання студентів англійської мови. Саме нестандартні уроки є важливим чинником пришвидшеного вивчення англійської мови, кращого сприйняття іншомовного матеріалу та створює передумови для успішного оволодіння учнями іноземної мови. Саме тому обрана тема є вельми актуальною на даний момент.

Об'єктом дослідження в статті є процес навчання, а **предметом** – нетрадиційні форми його організації. **Мета** статті полягає в розкритті сутності нетрадиційних форм уроків, висвітленні особливостей їх використання у навчальному процесі. **Матеріалом** статті служили практичні уроки з англійської мови, проведені не за традиційною методикою викладання, а також напрацювання колег у цій сфері. У процесі педагогічного дослідження, яке має на меті отримання нових фактів, використовують систему **методів** науково-педагогічного дослідження. В даній статті основну роль відіграють емпіричні методи дослідження. Ця група методів зорієнтована на пізнання безпосередньої дійсності, зовнішніх зв'язків і відношень. Найчастіше в педагогічних дослідженнях використовуються розкриті емпіричні методи дослідження, до яких належать педагогічне спостереження, бесіда, анкетування.

Виклад основного матеріалу та результатів. Педагоги-методисти І. Андреасян, П. Бабинська та Т. Леонтєва вважають, що нетрадиційні уроки з англійської мови – це необхідний елемент всього навчального процесу з цієї дисципліни, оскільки під час їх проведення студенти стають більш ініціативними, самостійними, зростає їх розумова активність, також ці заняття безпосередньо впливають на якість засвоєння матеріалу.

Поняття «нестандартний урок» введено в методику майже всіх навчальних предметів педагогами-новаторами наприкінці 80-х років ХХ століття. Нетрадиційний урок – це насамперед імпровізоване навчальне заняття, яке має нестандартну структуру та своєрідну креативну методику. Ці уроки спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, так як вони глибоко зачіпають емоційно-мотиваційну сферу, формують дух конкуренції, надихають на творчі підходи, розвивають творче мислення, формують мотивацію навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності, а також найголовніше розвивають критичне мислення у майбутнього фахівця. Тому саме такі уроки найбільше подобаються студентам і викликають у них творчий інтерес та жагу до знань.

Особливість нестандартних занять полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б мало на меті викликати інтерес у студентів, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню. Розробка нестандартного уроку дає можливість виявити його позитивні сторони:

- раціональний розподіл часу;
- подолання труднощів з дисципліною;
- включення до процесу навчання не тільки раціональної, а й емоційної сфери;
- цілеспрямованість розвитку студента на основі комплексної розвивальної системи.

Планування нетрадиційного уроку не можливе без використання різних сучасних методів:

1. Методи формування пізнавальних інтересів студентів викликають позитивний настрій та дії, а саме образність, цікавість, здивування, моральні та емоційні переживання. Для створення емоційної ситуації важливими є вдало підібрані приклади з художньої літератури та фільмів, особистих життєвих переживань викладача. Яскравість та емоційність розповіді викликають зацікавленість студентів як до окремих питань теми, так і до матеріалу взагалі.

2. Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу передбачає окреслення нових знань у процесі викладання, сфери їх подальшого використання, створення атмосфери морального задоволення від інтелектуальної праці. Саме відчуття збагачення новими знаннями спонукає студентів до самовдосконалення.

3. Метод пізнавальних ігор сприяє виникненню емоційно-піднесеної атмосфери, засвоєнню матеріалу за допомогою емоційно насиченої форми його відтворення. Пізнавальні ігри (ділові, рольові, ситуативні) моделюють життєві ситуації, стосунки людей, взаємодію речей та явищ. У виховному значенні гра допомагає студентам подолати невпевненість та замкнутість, сприяє самоствердженню, найповнішому виявленню своїх сил і можливостей.

Проте слід зазначити, що чим частіше викладач використовує вищезгадані форми організації навчального процесу, тим самим нестандартне може швидко стати стандартним, що врешті-решт призведе до зниження в студентів інтересу до предмета і до якості знань.

Для нестандартних уроків характерні максимальна щільність, насиченість різними видами пізнавальної діяльності, запровадження самостійної діяльності студентів, використання проблемного навчання, здійснення міжпредметних зв'язків, усунення перенавантаженості студентів. Нетрадиційні форми навчання передбачають:

- використання колективних форм роботи;
- розвиток умінь та навичок самостійної роботи;
- активізацію діяльності студентів;
- більш повне досягнення навчальної, розвиваючої та виховної цілей навчання;
- становлення нових відносин між студентами та викладачами;
- стимулювання зацікавленості у предметі.

У сучасній педагогічній та методичній літературі існує декілька підходів до класифікації нетрадиційних уроків. Найпоширеніші серед них – урок-прес-конференція, урок-аукціон, урок-ділова гра, урок-ролева гра, урок громадського огляду знань, урок-«суд», урок комунікативної спрямованості, урок-занурення, урок-діалог, урок-диспут, урок типу КВК, урок-змагання,

урок-консультація, комп'ютерний урок, урок-консиліум, уроки з груповими формами роботи, урок-твір, урок-винахід, урок-формула, урок-залік, урок пошуку істини, урок, який ведуть студенти, урок взаємного навчання студентів, урок-репортаж, урок-свято, урок-телепрограма, урок-портрет, урок творчості, урок-творчий звіт, театралізований урок, урок-сумнів, урок-конкурс, урок-подорож, урок-фантазія, урок-концерт, урок-екскурсія, інтегральний урок, ігри, урок-захист проектних робіт, урок-комп'ютерна презентація тощо.

М. Фіцула до нестандартних уроків відносить також інтегровані, міжпредметні, театралізовані, бінарні уроки.

Педагог Н.Волкова розподілила нетрадиційні уроки на такі окремі групи:

- уроки змістової спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції);
- уроки на інтегрованій основі (уроки-комплекси, уроки-панорами);
- уроки-змагання (вікторини, конкурси, аукціони);
- уроки суспільного огляду знань (уроки-консультації, уроки-заліки);
- уроки комунікативної спрямованості (уроки-диспути, конференції, телеуроки);
- театралізовані уроки (імітація певної діяльності);
- уроки-подорожі (екскурсії);
- ділові ігри, рольові ігри, імпровізації, імітації;
- урок драматизації;
- уроки-психотренінги;
- уроки з різновіковим складом студентів.

Характеристикою нестандартних уроків є інформаційно-пізнавальна система навчання, а саме оволодіння готовими знаннями, пошук нових даних, розкриття внутрішньої сутності явищ через диспут, змагання, ігри. На цьому уроці викладач може організувати діяльність студентів так, щоб вони в міру можливості працювали самостійно або в маленкій групі, а він скерував цю діяльність, забезпечуючи її необхідними дидактичними матеріалами та власними порадами.

Порівнюючи із звичайним, академічним заняттям нетрадиційний урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу студентів. Навчання на ньому спрямоване на підвищення їхніх знань, формування працьовитості, потрібних у житті навичок і вмінь.

Крім того, ці уроки більше подобаються студентам, ніж буденні навчальні заняття. Насамперед тому, що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю студентів. Майже всі прийоми, особи, дії нестандартних уроків відзначаються ігровим стимулюванням.

Найвищої майстерності в проведенні такого уроку досягає той викладач, який дозволяє своїй групі вільно почуватися й переживати, але утримує його в тих рамках, які потрібні для успіху в навчанні.

Готуючись до нестандартних уроків викладач має наперед продумати:

- які вміння і навички вони повинні формувати у студентів;
- які виховні завдання вони мають реалізувати;
- який матеріал краще використати для заняття;
- чітко визначити організацію проведення заняття;
- підбиття підсумків;
- обговорення результатів;
- рефлексію студентів.

Переваги нетрадиційних уроків уже доведені методистами, педагогами та психологами. До основних переваг таких уроків відносять: незвичайність і захопливість змісту; набуття практичного або суспільного досвіду; значна активність студентів; створення у студентів позитивного емоційного настрою та певної розкутості при спілкуванні.

Ці уроки називаються нетрадиційними, тому що вони не схожі на стандартні базові організаційні форми методичної роботи. Вони не тільки максимально активізують пізнавальну діяльність студентів, але й розширюють можливості методичної роботи, роблять її динамічною, активно-творчою. Нарешті, більшість нетрадиційних уроків носять інноваційний характер, тобто у процесі їх проведення впроваджуються інтерактивні методи, що має велике значення у сучасному занятті з англійської мови.

Вивчаючи проблему активізації пізнавальної діяльності студентів, слід зазначити, що нестандартні уроки дають можливість для розвитку творчості та підвищення інтересу до знань. Навчальний матеріал після стандартних занять забувається швидше, ніж той, що вивчається або узагальнюється на заняттях нестандартних. Крім того, такі заняття виховують колективізм, відповідальність, вчать працювати з додатковою літературою, розвивають уяву, допомагають побачити зв'язок з іншим навчальними предметами. Під час нестандартного заняття студенти вчаться бути демократичними, спілкуватися з викладачем та іншими студентами, критично мислити, приймати виважені рішення.

Варто звернути увагу на те, що потреба у реалізації власних можливостей і талантів, творчого потенціалу, є провідним мотивом творчості. Саме нестандартний урок дає можливість показати студенту себе як творчу особистість та відкрити свій потенціал. Завдяки цьому реалізується висока розумова діяльність студентів, швидкість і логіка мислення, тривала продуктивна робота в заданому режимі, взаємодія викладача й студента за допомогою прямих і зворотних зв'язків, а їх різноманітність дозволяє нам кожний раз змінювати вид діяльності та робити акцент на різні елементи –

творче мислення, вміння грамотно викладати думки, вміння дипломатично вести дискусію або опрацювати самостійно навчальний матеріал.

Нетрадиційні форми уроку англійської мови реалізуються, як правило, після вивчення або узагальнення будь-якої теми або кількох тем, виконуючи функції навчального контролю. Ці уроки проходять в незвичайній, нетрадиційній обстановці, оскільки вона створює атмосферу свята при підведенні підсумків виконаної роботи, знімає психічний бар'єр, що виникає в традиційних через страх скоїти помилку. На таких уроках вдається досягти найрізноманітніших цілей методичного, педагогічного і психологічного характеру, які можна узагальнити наступним чином:

- здійснюється контроль знань, вмінь і навичок студентів з певної теми;
- забезпечується робоча атмосфера та серйозне ставлення студентів до уроку;
- передбачається мінімальна участь на уроці вчителя.

Використання Інтернет ресурсів на уроках англійської мови.

Інтернет створює унікальні можливості для вивчення іноземної мови, створюючи природне мовне середовище. Особливістю предмета «іноземна мова» полягає в тому, що навчання мовленнєвої діяльності можливе лише в живому спілкуванні з носіями мови. Інтегруючи інформаційні ресурси мережі Інтернет у навчальний процес можна більш ефективно вирішувати цілий ряд дидактичних завдань на уроці:

- удосконалювати вміння аудіювання на основі автентичних звукових текстів мережі Інтернет;
- поповнювати словниковий запас сучасної мови;
- формувати стійку мотивацію іншомовної діяльності.

Використання відео-уроку.

В сучасних реаліях оволодіння комунікативною компетенцією англійської мови, не перебуваючи в країні досліджуваної мови, справа дуже нелегка. Саме тому важливим завданням викладача є створення реальних і уявних ситуацій спілкування на уроці іноземної мови з використанням різних прийомів роботи.

Дуже важливим є залучення студентів до культурних цінностей народу-носія мови, тому велике значення мають автентичні матеріали, а саме відеофільми. Однією з переваг відеофільму є його емоційний вплив на студентів. Використання відеофільму допомагає розвитку різних сторін психічної діяльності студентів, перш за все, уваги і пам'яті. Під час перегляду фільму мовою оригіналу виникає атмосфера спільної пізнавальної діяльності. При цьому навіть самий неухважний студент стає зацікавленим у навчальному процесі. Для розуміння змісту фільму студентам потрібно докласти певних зусиль, що позитивно впливає на міцність фіксації країнознавчого та мовного матеріалу, а також сприяє інтенсифікації навчального процесу. Як практика показує, що відео-уроки є однією з ефективних форм навчального процесу.

Застосування уроку-спектаклю.

Урок-спектакль є також ефективною та продуктивною формою навчання. Використання художніх творів зарубіжної літератури на уроках іноземної мови вдосконалює мовні навички студентів, розвиває їх інтерес до літератури, служить кращому засвоєнню культури країни досліджуваної мови, поглиблює знання мови, оскільки при цьому відбувається процес запам'ятовування лексики, а також забезпечує створення комунікативної, пізнавальної та естетичної мотивації. Підготовка вистави – це не лише творча робота, яка сприяє виробленню навичок мовного спілкування студентів, а також розкриває їх індивідуальні творчі здібності.

Використання уроку-свята та уроку-інтерв'ю.

Урок-свято є цікавою та плідною формою проведення уроку. Вона розширює знання студентів про традиції та звичаї, що існують в англійських країнах, і розвиває у них здатності до іншомовного спілкування, що дозволяють брати участь в різних ситуаціях міжкультурного спілкування. Результатом освоєння мови є здатність студентів вести бесіду на конкретну тему, застосовуючи діалогічне мовлення. Підготовка і проведення уроків такого типу стимулює студентів до подальшого вивчення іноземної мови, сприяє поглибленню знань в результаті роботи з різними джерелами, а також розширює кругозір.

Урок-мюзикл.

Урок-мюзикл сприяє розвитку соціокультурної компетенції та ознайомленню з культурами англійських країн. Методичні переваги пісенної творчості в навчанні іноземної мови очевидні. Відомо, що в Древній Греції багато текстів розучувалися співом, а в багатьох школах Франції це практикується і зараз. Теж можна сказати і про Індію, де на даний час у початковій школі абетку й арифметику вивчають співом. Урок-мюзикл сприяє естетичному та моральному вихованню студентів, розкриває творчі здібності кожного студента. Завдяки мюзиклу на уроці створюється сприятливий психологічний клімат, знижується втома, активізується мовна діяльність. У багатьох випадках він служить і розрядкою, яка знижує напругу і відновлює працездатність студентів.

Урок-проект

Останнім часом усе більше набирає обертів метод проектів, який спрямований на розвиток активного самостійного мислення студента, а також навчити його не просто запам'ятовувати й відтворювати отримані на уроці знання, а вміти застосовувати їх на практиці. Робота над проектом здійснюється в кілька етапів і звичайно виходить за рамки навчальної діяльності на уроках: вибір теми або проблеми проекту; формування певної групи виконавців (або одного студента); розробка плану роботи над проектом, визначення строків; розподіл завдань серед студентів; виконання завдань, обговорення в групі результатів виконання кожного завдання; оформлення спільного результату; звіт по проекту; оцінка виконання проекту. Форми

реалізації виконаного проекту можуть бути наступні: стаття, рекомендації, альбом, колаж і багато інших. Різноманітні також можуть бути і форми презентації проекту: доповідь, конференція, конкурс, свято, спектакль. Основним результатом роботи над проектом будуть актуалізація наявних і придбання нових знань, навичок і вмінь і їх творче застосування в майбутньому.

Проектна методика вимагає від студентів високого ступеня самостійності в пошуковій діяльності, координації своїх дій, активної дослідницької та комунікативної взаємодії. Роль викладача полягає в підготовці студентів до роботи над проектом, виборі теми, у наданні допомоги студентам при плануванні роботи, у поточному контролі й консультуванні по ходу виконання проекту на правах співучасника.

Таким чином, основна мета методу проектів полягає в тому, щоб перенести увагу студента із різного виду вправ на активну розумову діяльність у ході спільної творчої роботи. Урок-проект формує вміння самостійної роботи.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновки, що нестандартні уроки урізноманітнюють форми й методи роботи, позбавляють шаблонів, створюють умови для виховання творчих здібностей студента, розширюють функції та взаємодію педагога, дають змогу враховувати специфіку певного матеріалу та індивідуальні особливості кожного студента.

Використання нестандартних форм уроків сприяє формуванню пізнавальних інтересів студента, які безпосередньо беруть участь у процесі навчання. Пізнавальна діяльність студентів переважно має колективний або груповий характер, що створює передумови для взаємодії суб'єктів навчання, дає можливість для обміну інтелектуальними цінностями, порівняння й узгодження різних точок зору про об'єкти, які вивчаються на уроці.

Ефективність нестандартних уроків забезпечується за умови володіння викладачем методикою їх проведення та умілого використання таких уроків у певній системі в поєднанні з традиційними формами роботи.

Як вже було зазначено, метою навчання іноземної мови в вищих навчальних закладах є формування міжкультурної компетенції студентів, яка реалізується в здатності до мовного спілкування. Нетрадиційні види уроків іноземної мови є запорукою успішної мовної активності студентів, з їх допомогою вони долучаються до культури країн, мови яких вивчаються, а також розширюють знання про культурну спадщину рідної країни, що дозволяє їм брати активну участь у діалозі культур.

Такі уроки дають можливість не тільки підняти інтерес студентів до предмету, що вивчається, але і розвивати їх творчу самостійність, навчати роботі з різними джерелами знань, формувати і удосконалювати комунікативні навички. З розвитком сучасних технологій все більшу увагу приділяється нестандартному викладанню іноземної мови, використовуючи

різні технічні засоби, які довели свою ефективність та значущість у викладанні іноземної мови. Таким чином, ефективність навчального процесу багато в чому залежить від уміння викладача методично та технічно правильно організувати урок і грамотно вибрати ту чи іншу форму проведення заняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреасян И. М. *«Инновационные технологии овладения иноязычным общением». Замежныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь.* – 2006. – № 2. – С. 18–22.
2. Антипова О. *У пошуках нестандартного уроку / О. Антипова, Д. Рум'янцева, В. Паламарчук / Рад. школа.* - 1991. - № 1. - С. 65-69.
3. Бабинская П. К. *«Коммуникативно-когнитивный подход к овладению иностранным языком как средством межкультурной коммуникации». Замежныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь.* – 2001. – № 1. – С. 4–6.
4. Владимирова Л. П. *«Интернет на уроках іноземної мови». Иностранные языки в школе.* - 2002. - № 3. - С. 39-41.
5. Верісокін Ю.І. *«Відеофільм як засіб підвищення мотивації школярів під час навчання іноземної мови». Іноземні мови в школі.* - 2003. - № 5. - С. 31-34.
6. Гладуш В.А. *Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія.* Навч. посіб./В.А.Гладуш,Г.І.Лисенко –Д., 2014. – 416с.
7. Григорьев Е. А. *«Ресурсы сети Интернет как эффективное средство преподавания иностранного языка». Иностранные языки.* – 2014. – № 4. – С. 15–19.
8. Леонтьева Т. П. *«Дидактические возможности использования интерактивного видео в обучении иностранным языкам». Вестник МГЛУ. Серия 2. Педагогика. Психология. Методика преподавания иностранных языков.– Минск, 1999. – № 1. – С. 127–133.*
9. Полат Е. С. *«Интернет на уроках іноземної мови». Иностранные языки в школе.* - 2001. - № 2. - С. 14-19.
10. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова, Т.Є. *Методика навчання іноземних мов у середній школі.* - М.: Просвещение, 1991. - 287 с.
11. Рогова Г.В. *«Підвищення ефективності навчання іноземної мови за рахунок поліпшення психологічного клімату на уроці». Іноземні мови в школі.* - 1997. - № 5. - С. 15-20.
12. Савченко Г.А. *Розвиток комунікативних навичок на уроках англійської мови / Г.А. Савченко - М.: Панорама, 2006. - 62 с.*
13. Тесліна О.В. *«Проектні форми роботи на уроці англійської мови». Іноземні мови в школі.* - 2002. - № 3. - С. 41-46.
14. Чередов І.М. *Формы учебной работы в средней школе.* - М., 1988. - С. 21.
15. Фіцула М.М. *Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти.* – К., 2002. – 528с.